

5. HET GRAAFSCHAP HORN EN HET LAND VAN WEERT

Inleiding

Het graafschap Horn en het Land van Weert, samen bestuurd door de graaf van Horn, kennen eveneens een roerige geschiedenis, die ook haar weerslag op de omliggende landjes gehad heeft. Wij geven een kort overzicht van deze geschiedenis, niet alleen omdat deze geschiedenis van belang geweest is voor de historie van het vorstendom Thorn, gezien het feit dat de graaf van Horn het Land van Thorn geregeld bedreigd en de onderdanen ervan geweld aangedaan heeft, maar ook omdat in het graafschap Horn en het Land van Weert net zulke oude schutterijen voorkomen als in het Thornse, zodat een onderlinge vergelijking mogelijk is omtrent de oorsprong van de schutterijen aldaar.

15de-eeuwse conflicten en strijd

In de vijftiende eeuw ging het aanvankelijk zeer voorspoedig met het Land van Horn en van Weert. De Van Hornes trouwden met dochters uit invloedrijke geslachten. Jacob van Horn en zijn nakomelingen werden graven. De financiële voorspoed kwam tot uiting in de bouw van het kasteel van Weert, de aankoop van enkele heerlijkheden, het marktrecht voor Weert, dat zich daarmee als stad kenmerkte, en de oprichting van enkele handwerkgilden. In deze tijd bereikte de stad Weert haar hoogste welvaart. Door hun nauwe banden met de Bourgondische hertogen werden de graven van Horn echter betrokken bij de oorlog tussen Bourgondië en Luik (1467-1477). De stad Luik, gesteund door Frankrijk, keerde zich zelfs tegen haar bisschop, die tijdens een veldslag in 1482 vermoord werd. Jan van Horn, broer van de Hornse graaf Jacob II, werd vervolgens gekozen als prins-bisschop, maar werd niet geaccepteerd door de tegenpartij onder leiding van Willem van der Marck (bekend onder zijn bijnaam het "Everzwijn van de Ardennen"), die zelfs het Weerter land plunderde om de broer van de bis-

schop-prettendent en daarmee de familie Van Horn te treffen. In 1484 won de Bourgondische partij: Jan van Horn werd tot prins-bisschop benoemd en er werd vrede gesloten. Echter de strijd laaide in 1485 op toen Van der Marck in een hinderlaag werd gelokt en vermoord door een andere broer van graaf

Jacob I graaf van Horn, zijn vrouw Johanna van Meurs en hun kinderen. Deze memorietafel werd gemaakt ter nagedachtenis van gravin Johanna van Meurs, die in 1461 overleed. Het echtpaar huwde in 1448, waarna Jacob, Heer van Horn in 1450 de eerste graaf van Horn werd. Na het overlijden van zijn echtgenote is de graaf zelf omstreeks 1472 in het klooster ingetreden als minderbroeder. Hij overleed in 1488. Achter de heiligen zijn op de achtergrond de kastelen van Weert en Horn zichtbaar. Graaf Jacob I en zijn zoon graaf Jacob II, graaf van Horn van circa 1472 tot zijn overlijden in 1502, waren qualitate qua ondervoogd van het Land van Thorn. Zij trachtten op diverse wijzen invloed uit te oefenen op de abdisverkiezingen. Zo steunde de graaf van Horn de tegenkandidate van Eva van Isenburg, namelijk Amalia van Rennenberg, die met hulp van de familie Van Horn zelfs uitverkozen kon worden tot tegen-abdis in de roerige tijd, dat het vorstendom Thorn zelfs twee abdissen kende.

Foto: Gemeentearchief Roermond.

Jacob II van Horn. De wraakzucht van de familie Arensberg, waar de vermoorde Van der Marck toe hoorde, was aangewakkerd. De Arensbergs trokken met 1.500 Duitse huurlingen op strooptocht onder meer tot in het graafschap Horn. Zij eisten van de dorpen in het graafschap 12.000 gulden, waarmee de dorpjes konden voorkomen dat ze geplunderd en platgebrand zouden worden. In 1488 namen de Arensbergs Luik bij verrassing in en zetten zij graaf Jacob II gevangen. De Weerter bevolking schijnt toen ernstig rekening te hebben gehouden met overvallen getuige de intensieve voorbereidingen voor de verdediging van de stad. Zover kwam het echter niet. Uiteindelijk werd in 1491 de wapenstilstand en in 1492 de vrede gesloten, die bekrachtigd werd met een huwelijk van een dochter van de graaf Van Horn met een Van der Marck. Restten enkel nog diverse financiële problemen: aangezien het oorlogvoeren zeer veel geld had gekost, had Jacob II zijn graafschap moeten verpanden en kon hij de termijn van terugbetaling van zijn lening niet nakomen. Het kwam zelfs zo ver dat hij zelf het beleg voor Weert moest opslaan om het graafschap voor de Van Hornes op te eisen. Uiteindelijk slaagde hij hierin. De welvaart leefde op met als enige kanttekening dat het in de jaren negentig van de vijftiende eeuw alleen nog onrustig was toen Maximiliaan van Habsburg militair optrad tegen het hertogdom Gelre. In de tijd dat Maximiliaan in de stad Weert vertoefde, werd de poort de hele nacht bewaakt door de schutters.¹⁸

Gilden in Weert

De graven van Horn resideerden in de stad Weert. Een stad had een zeer belangrijke functie in de ontwikkeling van de nijverheid. De bevolking concentreerde zich in de steden, die hiermee sterk aan belangrijkheid wonnen. De handwerkslieden voorzagen in diverse behoeften van de bevolking. In plaats van het boerenbestaan, waarbij eenieder genoeg dezelfde taken had, werden in de steden de taken verdeeld en vormden zich specialismen, zoals aparte beroepsgroepen. De handwerkers zelf kregen behoefte om zichzelf te organiseren, met als doel onderlinge bescherming, hulp en afspraken over het personeel, opleiding en controle op de productie. De ambachten werden opgericht en hun re-

glementen goedgekeurd met toestemming van de middeleeuwse overheid, die op deze wijze trachtte een stempel te drukken op de stedelijke economie. Met name in de loop van de vijftiende eeuw kwamen in Weert enerzijds de religieuze broedersschappen en anderzijds de gilden of ambachten tot ontwikkeling, die de handwerkslieden op hun specifieke terrein verenigden. Zo is er reeds in 1404 sprake van de Broederschap van de Heilige Maagd Maria.¹⁹ Wat betreft de gilden of ambachten is er in 1378 reeds sprake van het Weerter lakenambacht, bestaande uit handwerkers, die elders hun afzetgebied hadden, net zoals de koperslagers. Later worden de ambachten opgericht door de graven van Horn, die zich erop richtten om te voorzien in de lokale behoeften, zoals bijvoorbeeld vleeshouwers, bakkers, kleermakers, timmerlieden, metselaars en smeden. Voorbeelden hiervan uit Weert met hun oudst bekende vermelding²⁰ zijn:

- 1387 Wollenambacht St.-Severinus
- 1464 Timmermansambacht St.-Joseph
- 1471 Kleermakersambacht St.-Anna
- 1525 Smedenambacht St.-Eloy (Eligius)
- 1563 Velbloeters- of Leerlooiersambacht
- 1633 Schoenmakersgilde HH. Crispus en Crispinianus
- 1652 Cremers- of Koopmansgilde St.-Nicolaas

Schutterijen in het graafschap Horn

Vooruitlopend op de bespreking van de schutterijen in het Land van Thorn zullen we kort de oudste vermeldingen van de schutterijen in het graafschap Horn en met name in de stad Weert de revue laten passeren. Aan de hand van dit ontluikende gilden- en schutterijwezen in Weert, een zeer nabije stad ten opzichte van het vorstendom Thorn, daarenboven gelegen in het gebied van de voogd van het vorstendom, kan mede een indruk ontleend worden van de ontwikkeling van het schutterijwezen in het Land van Thorn.

- Jaar onbekend *St.-Joris Alde schutten Weert (1489 genoemd)*
- 1473 genoemd? *oude St.-Sebastianus Schutterij Neer*
- 1480 oprichting *Jonge St.-Catharina schutterij Weert*
- 1489 genoemd *Alde schutten Nederweert*

1512 genoemd *Bussen Schutten St.-Hubertus Weert*

1512 oprichting? *Bussen Schutten St.-Martinus Neer*

1588 genoemd *Alde schutten St.-Sebastiaan Horn*

In 1480 werd de jonge schutterij van Weert ter ere van St.-Catharina opgericht. Voorheen bestond er al een broederschap van St.-Catharina en uit deze broederschap werd in 1480 de schutterij gevormd, die de vogel schoot en schietoefeningen hield. Echter, te oordelen naar de brief waarin de schutters dit bekend stellen, wordt niet gerept over enige officiële taken van overheidswege. Bij de bevestiging evenwel van de jonge en oude schutterijen (1514) en van de bussenschutten (1512) door de graaf van Horn zelf, blijken alle schutterijen bepaalde overheidstaken (zoals het bewaken) te moeten verrichten.²¹

Bewaking door de schutten (1487, 1489)

Bovendien verrichtten de schutters in de jaren negentig van de vijftiende eeuw bewakingen, toen Maximiliaan van Habsburg in Weert was. In 1487 en 1489 verzorgden de schutters de wacht vanuit hun schuttershuis, de zogenaamde “gaffel”. De kaarsen die zij tijdens die nachtwachten in een heel jaar opbrandden, kregen ze van stadswege vergoed. Dat leverde in 1489 meer geld op dan in 1487, waardoor de voorzichtige conclusie getrokken mag worden dat er in 1489 gedurende meer nachten gewaakt is dan in 1487. Toen vijandige troepen gesignaleerd waren, werden de schutten in de gaffel verzameld. De schutten van Weert wisselden zich bij deze wachtbeurten af met die van Nederweert. Ook werden er gehele schutterijen op uit gestuurd. Zo werden in 1489 “*die alde schotten van Over ind Nederweert ind Sinte Katharinen schotten*” naar Maaseik gestuurd met een oponthoud in Stramproy in het vorstendom Thorn.²²

18. G.H.J. Houben, “Weert en de Horner Heren tot 1500”, uit: Publications 85 (1949) 295-309, m.n. 303-309.

J.Th.H. de Win, “Minder bekende facetten in de Bestuursgeschiedenis van Stad en Land van Weert”, in: De Maasgouw, jg. 76 (1957) 161-178 en jg. 77 (1958) 13.

19. Gemeentearchief Weert, Archief van het Stadsbestuur, Register van leden van de broederschap 1404-1520.

20. J. Henkens e.a., Van gezet tot meester. Gedenkboek 5de eeuwfeest Weerter Timmerambacht 1464-1964. (Roermond [1964]).

21. A.J.A. Flament, “Chroniek van de Heerlijkheid Weert, getrokken uit de stadsrekeningen, charters en andere oorspronkelijke bescheiden”, in: Publications. Deel 29 (1892) 131-276, m.n. 240-244.

22. M. Nies, “Weert zo’n 500 jaar geleden”, in: Weert in woord en beeld (Weert 1987) 23-32, m.n. 30-32. Hij verwijst naar de stadsrekeningen uit 1487 en 1489. Betreft in 1489 de schutten / schutterijen van Over- en Nederweert, dus van Weert (=Overweert) en Nederweert. Met dank aan Alfred Disch.